

Европейски съюз

Проект „УСМИВКИ ЗА ВСИЧКИ ДЕЦА: Подкрепа за децата със специални образователни потребности от област Разград”

Европейски социален фонд

Младежки форум
2001 - Разград

Схема за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ:
BG051PO001-4.1.04 „Подпомагане на обучението на деца и ученици със специални образователни потребности”,
Договор BG051PO001-4.1.04-0018

СОУ „Христо Ботев”

Научените уроци: Проект „Усмивки за всички деца”¹

Проф. дпн Нели Иванова, експерт по проект
СУ "Свети Климент Охридски", град
София

Георги Милков, експерт по проект
Елин Харизанов, ръководител на проект
Диляна Георгиева, координатор на проект

Приключва работата по един уникален проект, чиято цел е: *Подпомагане на образователния процес на деца и ученици в училища и детски градини със специални образователни потребности (СОП) от област Разград, чрез развитие на интегрираното и включващото обучение.*

Проектът предлага за първи път в област Разград ефективни дейности за активизиране на подкрепящата среда за деца и ученици със СОП. Разработват се програми за обучение и за професионална подготовка на учители и специалисти за работа с деца и ученици със СОП.

Проектът съдейства за усъвършенстване процеса на интеграция на деца със специални образователни потребности чрез развитие на интегрирано и включващо обучение. Планирана е целенасочена работа с четирите целеви групи: *децата и учениците със СОП, техните родители, учителите и специалистите с педагогически функции, ангажирани в процеса на интеграция.*

Специфични цели на Проект „Усмивки за всички деца“ са:

1. Да се подобри подкрепящата среда за децата и учениците със специални образователни потребности от област Разград;
2. Да се разработят програми за обучение и за професионална подготовка на учители и специалисти за работа с деца и ученици със СОП от област Разград;

¹ Статията е публикувана в списание „Организация и управление на училището и детската градина“, брой март-април 2014г., стр.74-86, <http://www.smile.yf2001.org/>

3. Да се променят обществените нагласи в подкрепа на интегрираното и включващото обучение в област Разград.

В седем общини над 500 деца, техните родители, 70 учители, 35 специалисти и 65 координатори участват в дейности за подобряване методите за работа в област Разград – въвеждане на методология за по-успешно интегриране на деца със СОП в цялостния учебен процес. Проведени са редица обучения, обменен е опит, разработени и отпечатани са материали и средства за работа с деца със СОП.

По проекта са изработени информационни материали, които имат за цел да повишат информираността и да повишат толерантността към децата със СОП - флайер, дигитална и брошура; обозначителни табели; Интернет-страница за проекта; Заключителна пресконференция за обявяване на резултатите от проекта.

Резултати от работата по проекта:

- Обучени са 70 учители и 35 специалисти с педагогически функции - придобили са умения за оценяване на образователните потребности за работа с деца и ученици със СОП.
- Обучени са 65 координатори - придобили са специфични умения за координация на екипи/малки групи от специалисти и координация на индивидуални програми.
- Над 500 деца със СОП са включени в различни дейности по проекта;
- Създаден е Ресурсен кабинет и Стая на усмивките в СОУ „Христо Ботев” град Разград.
- Издаден е Наръчник (тираж 1000 броя) за учители и специалисти, които работят с деца със СОП.
- Издадено е Помагало (тираж 500 броя) за обучението на деца и ученици със СОП - насочено да подпомогне работата по обучение и интегрирано образование, както и разбирането на учители, специалисти и родители.
- Над 210 души са участвали в създаването на Помагало за обучението на деца и ученици със специални образователни потребности.
- Над 3600 деца и учители са посетили пътуващата изложба.
- Променени са обществените нагласи в подкрепа на интегрираното и включващото обучение в област Разград;
- Закупена е техника, апаратура, оборудване и материали, които подпомагат положително дейността на учителите и специалистите, като допълват и надграждат постигнатото до момента.

Общ брой участници от целевата група 670; Продължителност: 24 месеца.

Териториален обхват: Област Разград: общини Разград, Кубрат, Завет, Исперих, Самуил, Лозница и Цар Калоян.

Учителите, ресурсните специалисти и родителите се нуждаят от подкрепа и разбиране. По време на осъществяване на дейностите по проекта се наблюдават различни затруднения, които срещат учителите, специалистите и родителите при работа с деца със СОП; налице е недостатъчна информираност по проблемите на децата със СОП; на места се наблюдава колебливо сътрудничество между учителя и ресурсния специалист/учител; има необходимост от консултации със специалисти - логопедична, психологическа,

обучителна помощ; необходимост от усъвършенстване на нормативната и материалната база; диалогът между учители и родители на деца със СОП често е неадекватен, и пр.²

Постигнатите качествени индикатори:

- *Създадена е адекватна подкрепяща среда за деца и ученици със специални образователни потребности от област Разград* - Повишена е квалификацията на учителите и е подобро нивото на работата им с деца със СОП. Чрез подходящи методи те успяват да привлекат вниманието на деца със СОП и заедно да открият най-подходящия начин за интеграцията им.
- *Осигурени са подходящи условия за подобряване на работата с децата и учениците със СОП и е улеснена работата на учителите и специалистите от Ресурсен център* – Чрез разработването на Наръчник, насочен към учители и специалисти, които работят с деца със СОП, се цели да се подобри качеството на тяхната работа. Овладеват се иновативни подходи за работа с деца със СОП и се открояват различни техники за подобряване на работата с такива деца. Помагалото: „Да разберем детето със специфични потребности” подпомага работата по обучение и интегрирано образование, както и разбирането на учители, специалисти и родители
- *Разработени са програми за обучение и за допълнителна подготовка на учители и специалисти за работа с деца и ученици със СОП от област Разград* - Чрез проведените обучения учителите и ресурсните специалисти получават допълнителна подготовка и специална квалификация за работа с деца и ученици със СОП. Интерактивните методи, с които учителите се запознават по време на обученията, са предпоставка за повишаване мотивацията им за работа с деца със СОП.
- *В по-висока степен се проявява толерантността към децата със СОП – училищата и детските градини са по-достъпни.* С изработените информационни материали се цели повишаване на обществения интерес и засилване на ролята на всеки, участващ в интеграцията на децата със СОП.
- *Създадени са отношения на доверие, сътрудничество и екипна работа между родители, учители и специалисти от Ресурсен център в Разград.* – Разработено е Помагало, в помощ на интегрирано образование, за сътрудничество между учители, специалисти и родители с цел - повишаване качеството на работа с деца със СОП.

Проведени са **три двудневни обучения със специалисти от Ресурсен център** – Разград и **двудневно обучение за учители от 7 общини в област Разград**. Обучител е гл.ас. д-р Берджухи Лефтерова, преподавател в СУ „Свети Климент Охридски”. В обученията участват 35 специалисти от Ресурсния център – Разград, които преминават през теоретично и практическо обучение по теми за придобиване на умения за работа с деца със СОП. Участниците получават сертификати за завършено обучение. (Дейност 1)

Проведени са **четири обучения за координатори на екипи и две двудневни обучения за координатори на индивидуални програми от седем общини**. Обучени са 30 участници, които са получили сертификати. Обучители са професор д-р Емилия Василева и доц. д-р Моника Богданова, преподаватели в СУ „Свети Климент Охридски”. Целта на обученията е координаторите на екипи да бъдат обучени в техники как да

² Вж. Анализ от проведените фокус-групи представя актуални практики в работата с деца със специални образователни потребности в седем общини в област Разград, проф. д.п.н Нели Иванова, <http://smile.yf2001.org/bg/news/news20.html>

организиран дейността на екипа; да прилагат иновативни практики за работа с деца, учители и родители; мотивиране на членовете на екипа за успешни резултати. (Дейност 2).

Разработен е Наръчник за учители и специалисти с педагогически функции, работещи с деца и ученици със СОП. Специалисти от Ресурсния център в Разград и учители от училища и детски градини в област Разград участват в писането на Наръчника, чрез описание на свои практики, постижения и трудности при работата с деца и ученици със СОП. Автор на Наръчника е проф. дпн Сийка Костова, преподавател в СУ „Свети Климент Охридски”. Документът представя методи и практики за работа с деца със СОП. (Дейност 3).

Отпечатано е Помагало за обучението на деца и ученици със специални образователни потребности, резултат от проведени фокус-групи в седем общини в област Разград през месец юни 2013 г. Фокус-групите са организирани във всяка една община с участието на учители, специалисти и родители: Самуил, Лозница, Разград, Цар Калоян, Кубрат, Завет и Исперих. Първи вариант на Помагалото е обсъден с над 210 учители, родители и специалисти с педагогически функции. Изготвен е анализ на резултатите от фокус-групите от проф. дпн Нели Иванова, преподавател в СУ „Свети Климент Охридски”.³ Дискусиите са етап от подготовката за създаване на Помагало за обучението на деца и ученици със специални образователни потребности. Автор на Помагалото е доц. д-р Моника Богданова. Документът е полезно средство за учители и родители, с цел да подпомогне работата по обучение и интегрирано образование, както и разбирането на учители, специалисти и родители. То е насочено към външната среда, за да подпомогне успешното въвличане на учителската общност, родителите и институциите за активизиране на подкрепящата среда за деца със СОП в област Разград. (Дейност 4)

Извършени са строително-монтажни работи на две помещения в СОУ „Христо Ботев”, град Разград и са обособени Ресурсен кабинет и Стая на усмивките. Проектът предвижда и обзавеждане, и закупуване на специални учебно-технически средства, апаратура, дидактически материали за създадените нови стаи за работа с деца със СОП. (Дейност 5)

Проведен е областен конкурс за рисунка „Детските ръце са сътворими” на деца със СОП с партньори деца в норма. Областният конкурс е проведен през месеците март и април 2013 г., като резултатите са обявени през месец май 2013 г. За участие в конкурса са получени 105 рисунки от 143 деца, от които 1/3 са деца със СОП. Творбите са предоставени от училища и целодневни детски градини от шест общини - Разград, Кубрат, Исперих, Завет, Цар Калоян и Самуил. Най-оригиналните творби са отличени с грамоти и предметни награди. Всички участници получават поощрителни награди. Организирана и проведена е пътуваща изложба в 31 училища и 4 целодневни детски градини в седем общини в област Разград. Повишихме толерантността и подобрихме отношението към децата със СОП чрез проведените 28 информационни дни в 14 училища и 14 целодневни детски градини в 7 общини. В дейностите за подобряване отношението към деца със СОП участват 3636 деца, родители и учители. (Дейност 6)

Организирана е **Научно-практическа конференция за работа с деца и ученици със СОП** (20-21 декември 2013г.) с участието на 100 лица: учители, родители, деца със СОП, журналисти, представители на ангажирани институции и др. Обособени тематични семинари, на които са представени 6 ключови доклада за обсъждане. На конференцията са

³ Вж. Анализ от проведените фокус-групи представя актуални практики в работата с деца със специални образователни потребности в седем общини в област Разград, проф. д.п.н Нели Иванова, <http://smile.yf2001.org/bg/news/news20.html>

споделени резултатите от работата по проекта и участниците приемат Декларация към ангажираните институции. Привлечени са повече институции за работа по проблема на децата със СОП. Поканени са представители на учебни заведения, подкрепящи инициативата. Ресурсният център в град Разград и СОУ „Христо Ботев“ участват в подготовката и представянето на дейността си, постигнатите резултати и ползи от реализирания проект. (Дейност 7)

Проведена е **пресконференция на 30 януари 2013 г. за представяне на проекта в гр. Разград**. Участват 27 учители, педагози, специалисти и журналисти. На пресконференцията темите са представени от: Елин Харизанов – ръководител на проекта; Стойчо Стойчев – директор на СОУ „Христо Ботев“ град Разград; Петя Димитрова – Началник на РИО на МОН; Мими Коцева – помощник-директор на СОУ „Христо Ботев“ град Разград; Милена Стоянова – директор на Ресурсен център. Участват директори на училища, представители на институции, общински съветници, експерти от РИО, експерти на проекта и журналисти. Ръководителят на проекта представя междинни резултати от изпълнението на дейностите. (Дейност 8)

На **заклучителна пресконференция на 21 декември 2013г.** са представени резултатите от проекта с участието на екипа, партньорите и ключови експерти. С изказвания участват Елин Харизанов – ръководител на проекта, проф дпн Нели Иванова, доц. д-р Моника Богданова, гл.ас. д-р Берджухи Лефтерова, Сехер Адилова – държавен експерт в МОН, Ренета Венева – експерт по проекта, Стойчо Стойчев – директор на СОУ „Христо Ботев“ град Разград; Мими Коцева – помощник-директор на СОУ „Христо Ботев“ град Разград. (Дейност 8)

По проекта са изработени **информационни материали – брошура, флайер и дипляна**, които се разпространяват успешно на територията на 7 общини в област Разград. Изработени са 4 броя обозначителни информационни табели за проекта.

Създадена е **интернет-страница на проекта** на адрес: www.smile.yf2001.org; (Дейност 8).

Сравнителен анализ на броя интегрирани деца със специални образователни потребности в област Разград

Според актуален доклад на Европейската комисия броят на децата със СОП в България са 2% (14083).⁴ Два пъти е по-малък броят на учениците, които учат в изолирани специални училища и като процент от общия брой ученици 1,1% (8119). Незначителен брой ученици са настанени в изолирани специални класове и като процент от общия брой ученици 391 (0,05%). Броят на обхванати от задължителното образование ученици е 693270.⁵

Според доклада “Например във Фландрия (Белгия) 5,2% от учениците със специални потребности посещават изолирани специални училища, докато в Италия техният брой е едва 0,01%. В доклада се посочва, че е необходимо да се направи повече, за да се хармонизират определенията и да се подобри събирането на данни, което ще даде

⁴ Източник: Европейска агенция за развитие на образованието за хора със специални потребности, данни по държави за 2010 г. Забележка: Статистическите данни за България и Италия са взети от базата данни на Европейската агенция за развитие на образованието за хора със специални потребности, данни по държави за 2008 г., тъй като такива не са включени в публикацията относно 2010 г.

⁵ Вж. доклад „Образование и увреждания/специални потребности — политики и практики в сферата на образованието, обучението и заетостта по отношение на учащите се с увреждания и специални образователни потребности в ЕС“, 10.07.2012г., <http://bgconv.com/docs/index-56168.html> .

възможност на страните да сравняват по-ефективно своите подходи и да се учат от опита на другите страни.”⁶

Направен е важен извод относно бъдещето на децата със СОП след завършване на училище. „Децата със специални образователни потребности често напускат училищната скамейка с почти никаква или изобщо без квалификация, преди да преминат специализирано обучение, което в някои случаи по-скоро може да влоши, отколкото да увеличи шансовете им за намиране на работа.”⁷

При демографски анализ на данните е констатирана силна уязвимост сред децата от ромски произход. „Във всички държави членки, в училищата за деца със специални потребности е най-многобройно присъствието на бедни деца от ромското етническо малцинство (особено момчета) и на такива в неравностойно социално-икономическо положение. Авторите на доклада си задават въпроса дали специалните образователни системи допълнително не увеличават изолацията на ученици, които вече са социално маргинализирани, в резултат на което по-скоро намаляват, отколкото се подобряват техните шансове за реализация в живота. В изследването се прокарва идеята, че е напълно възможно такива деца да бъдат записвани в масовите училища, при условие че бъде инвестирано повече в развитието на езиковите им умения и че в по-голяма степен бъдат зачитани културните различия.”⁸

В сравнителен план броят на децата със специални образователни потребности в област Разград през периода 2009-2013 г., представен графично по-долу, е следният:

През 2009 година броят на интегрирани деца със специални образователни потребности в училищата в област Разград е 244, а в детските градини – 18. В процентно отношение делът на броя на децата със СОП

в училищата е 93%, спрямо 7% в детските градини.

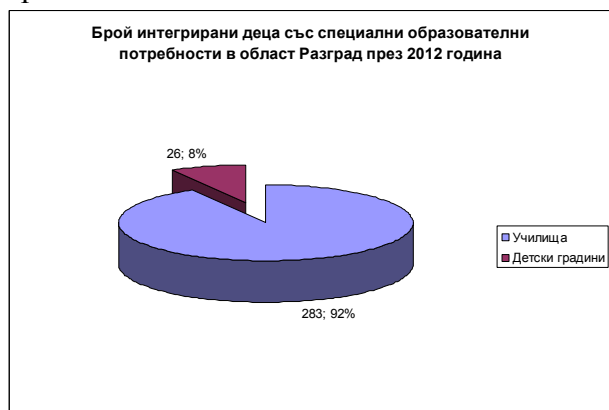
През 2011 година броят на интегрирани деца със специални образователни потребности в

⁶ Вж. доклад „Образование и увреждания/специални потребности — политики и практики в сферата на образованието, обучението и заетостта по отношение на учащите се с увреждания и специални образователни потребности в ЕС“, 10.07.2012г., <http://bgconv.com/docs/index-56168.html>.

⁷ Пак там.

⁸ Пак там.

училищата в област Разград е бил 512, а в детските градини през същата година – 41. В сравнение с данните през 2009 година - броят на децата със СОП е завишен с $\frac{3}{4}$, но процентното съотношение се запазва.

През 2012 година се забелязва известно понижение на броя интегрирани деца със специални образователни потребности в училищата в област Разград – 283 спрямо

данните през 2011 година. В детските градини също има спад – 26. За три поредни години се отбелязва устойчивост на процента на децата със СОП в детските градини и училищата в област Разград.

През 2013 година се забелязва ново завишение на броя интегрирани деца със специални образователни потребности в училищата в област Разград – 499 спрямо данните през 2012 година. В детските градини почти се запазва броят на децата със СОП – 23.

Анализът на данните показва сериозна разлика между броя на децата със СОП в училище и в детските градини. Може да се направи изводът, че ниският брой на децата със СОП в детските градини е резултат от ефективните механизми за ранна диагностика на подрастващите.

Зигзагообразната линия на броя на децата със СОП в училищата в периода от 2009 година до 2013 година, според нас, е свързана със започналия през месец септември 2012 г. национален проект „Включващо обучение” на Министерството на образованието и науката. Влияние оказва и проектът „Усмивки за всички деца.“

Неясна е тенденцията поради променящите се данни през този период. Може да се направят изводи за липса на устойчиви мерки, недостатъчно добро планиране или стратегия за създаване на подкрепяща среда за деца със СОП в област Разград.

Броят на децата със СОП през 2009 и 2013 г. са с близки стойности, както и през годините 2011 и 2013. Необходимо е внимателно да се анализира динамиката в броя на децата със СОП, които посещават училищата и детските градини. Специално внимание заслужава сферата на предучилищното възпитание и работата с родителите на децата, преди да започнат да учат в първи клас. Необходимо е да се даде отговор на въпросите: *„Какво се случва в ранна детска възраст с тази група деца? Как да се подобри работата с родителите и семейството?“*

Проект „Усмивки за всички деца“ постигна целите и индикаторите за успех.⁹ Предстои работа по укрепване на мрежата от учители и специалисти чрез създаване на пространство за обмен на информация и опит в полето на обучение на децата със СОП. Важно е да се съхрани обществената енергия, професионалните контакти и да гледаме към бъдещето.

“Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Сдружение „Младежки форум 2001 – Разград“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Европейския съюз и Министерство на образованието, младежта и науката.”

⁹ Вж. За интегрирано или включващо обучение? Георги Милков, <http://smile.yf2001.org/bg/news/news5.html>